Переклад: Галина Петросаняк

Мілан Кундера

КВАЗІАВТОСТОП

1

Стрілка на покажчику рівня пального наближалася до нуля, і молодий водій двомісного автомобіля невдоволено зауважив, що це авто жере бензин як скажене. "Диви щоб знову не стали", — сказала у відповідь дівчина (років двадцяти двох) і нагадала водієві про кілька місць на мапі вітчизни, де з ними таке уже трапилося. Молодик відповів, що це його не турбує, адже все, що їм доводиться переживати вдвох, для нього має чар пригоди. Дівчина заперечила; коли посеред дороги в них закінчувався бензин, то це було пригодою лиш для неї, бо молодик тоді ховався, а їй нічого не залишалось, як користатися своєю привабливістю: зупиняти якесь авто, їхати до найближчої заправки, знову проситися до когось у машину й вертатися назад із повною каністрою. Молодик запитав, чи водії, з якими вона їздила, були такі непривабливі, що вона говорить про своє завдання, немов про якусь прикрість. Вона кокетливо відповіла, що іноді траплялися дуже привабливі, та що з того, коли в руках у неї була каністра й треба було прощатися, не встигнувши нічого розпочати. "А ти добра хвойда", — кинув молодик. Дівчина відповіла, що це якраз про нього сказано — адже, мабуть, безліч дівчат зупиняє його, коли він їздить сам! Вільною рукою хлопець обняв дівчину за плечі, злегка поцілував у чоло. Знав, що вона кохає його і тому ревнує. Ревнощі загалом людину не прикрашають, та якщо ними не зловживати (поєднувати їх зі скромністю), то, крім недоречності, в них є й щось зворушливе. Принаймні молодикові так здавалося. Маючи лише двадцять вісім років, він вважав, що вже старий і пізнав усе, що тільки може пізнати чоловік у

жінках. У дівчині, яка сиділа поруч, він цінував саме те, з чим, спілкуючись із жінками, досі зустрічався найменше — її соромливість.

Стрілка була вже на нулі, коли праворуч молодик побачив дорожній знак (чорний насос), який показував, що заправка за п'ятсот метрів. Дівчина ледве встигла сказати, що їй камінь з душі звалився, як молодик уже крутнув кермо ліворуч, заїжджаючи на майданчик перед бензоколонками. Та він мусив зупинитися скраю, бо перед колонками стояла здоровенна машина з цистерною, до якої тягся грубий шланг.

— Трохи зачекаємо, — сказав молодик до дівчини і вийшов з авта. — Скільки це триватиме? — запитав він, звертаючись до хлопця в комбінезоні.

— Хвилинку, — відповів той.

— Знаю я вашу хвилинку!

Він хотів знову сісти в машину, коли побачив, що дівчина теж вийшла.

— Я за той час збігаю, — промовила.

— Куди це? — навмисне спитав молодик, бо хотів бачити, як вона розгубиться.

Вони зналися вже цілий рік, та дівчина все ще соромилася цього, а він дуже любив ці моменти: по-перше, вони відрізняли її від жінок, з якими він зустрічався до неї, а по-друге, молодик уже трохи знав життя, в світлі якого сором'язливість його подруги здавалася йому чимось винятковим.

2

Дівчина й справді не любила під час їзди (молодик часто їхав, не зупиняючись по багато годин) просити його зупинитися на хвильку біля якогось лісочка. Коли він з грайливим подивом питав, чому власне повинен зупинятися, вона завжди сердилась, хоча й усвідомлювала, що її сором смішний і старомодний. Вона багато разів помічала, що колеґи по роботі підсміювалися над цією її делікатністю, іноді навмисне її провокуючи. Їй завжди наперед було соромно від того, що вона соромиться. Вона часто мріяла почувати себе у своєму тілі вільно, безтурботно й розкуто, так, як це вдавалося більшості жінкам довкола неї. Вигадала для себе навіть особливу виховну тезу: при народженні кожна людина отримує одне з мільйонів приготовлених тіл, мовби один з мільйонів номерів у велетенському готелі; отже, тіло є випадковим й неособистим, це ніби позичена або куплена в крамниці готового одягу річ. Знову й знову повторювала ці арґументи, та надаремно. Дуалізм тіла й душі був їй чужим. Надто великою мірою вона сама була своїм тілом, тому й ставилася до нього завжди сумлінно.

Ця сумлінність відчувалась і в її ставленні до молодика, з яким познайомилась рік тому й з яким була щаслива, мабуть, якраз через те, що він ніколи не поділяв її на тіло й душу, і вона мала віддаватися йому повністю. В цій неподільності було її щастя, та слідом за щастям з'являються підозри, і дівчина була певна ними. Часто їй спадало на думку, що інші жінки (ті, розкуті) привабливіші й спокусливіші, й що молодик, який не приховував, що добре знає цей тип, колись покине її заради такої жінки. (Правда, той запевняв, що пересичений ними на все життя, та дівчина знала, що він уявляє себе старшим, аніж є насправді.) Хотіла, щоб вони повністю належали одне одному, але часто їй здавалось, що чим більше вона прагне дати йому все, тим більше досягає зовсім іншого: саме того, що дає любов неглибока й поверхова, що дає флірт. Її гнітило невміння бути легковажною.

Та зараз її нічого не гнітило, й нічого такого не приходило в голову. Їй було добре. Був перший день їхньої відпустки (двотижневої відпустки, про яку мріяла цілий рік), небо було блакитним (весь рік вона з острахом думала, чи буде небо блакитним), і він був з нею. На його: "Куди це?"

вона зашарілася й мовчки підбігла від машини. Обійшла довкола автозаправки, що самотою стояла на узбіччі шосе серед поля; десь за сто метрів звідти (у напрямку їхнього подальшого руху) починався ліс. Дівчина попрямувала туди і сховалася за кущиками, тішачись відчуттям спокою. (Навіть радість від присутності коханого найгостріше переживається на самоті. Якби ця присутність була безперервною, вона здавалася б надто плинною. Затримати її можна лише в хвилини усамітнення.)

Потім вона вийшла з лісу на шосе, звідти було видно автозаправку; автомобіль із цистерною вже від'їздив; легковик підповз до червоної башточки бензоколонки. Дівчина пішла по шосе далі, раз у раз оглядаючись, чи він не їде. Побачивши його, зупинилась і замахала рукою, як це роблять ті, що їздять автостопом. Водій загальмував, авто зупинилося біля неї впритул. Молодик нахилився до віконця, опустив шибку, всміхнувся й запитав:

— Куди вам, панно?

— Їдете до Бистриці? — кокетливо усміхнувшись, запитала дівчина.

— Прошу, сідайте.

Молодик відчинив дверцята, дівчина сіла, й авто зрушило з місця.

3

Він любив, коли його дівчина була веселою. Це траплялося нечасто: робота в неї була досить обтяжлива, її оточували вічно невдоволені люди, вона мусила працювати по багато годин понад графік, не отримуючи додаткових вихідних. Вдома її чекала хвора мати. Дівчина швидко втомлювалася; вона не могла похвалитись ані надто міцними нервами, ані впевненістю в собі, легко піддавалася тривозі й страху.

Тому на кожний вияв її веселості молодик реагував як ніжний і турботливий кавалер. Він усміхнувся їй і сказав:

— Сьогодні мені пощастило. Воджу машину вже п'ять років, але такої гарної пасажирки ще ніколи не підбирав.

Дівчина була вдячна молодикові за кожен комплімент; вона хотіла ще трохи погрітись у теплі сказаного й тому відповіла:

— А ви мастак брехати.

— Хіба я схожий на брехуна?

— Схожий на тих, які люблять брехати жінкам, — сказала дівчина, і в її словах мимоволі прозвучав старий смуток, бо вона справді вірила, що її хлопець любить брехати жінкам.

Молодик іноді гнівався на дівчину за її ревнощі, та цього разу легко пробачив їй, адже сказане було адресоване не йому, а незнайомому водієві. Тому він спромігся лише на банальність:

— А вам це не подобається?

— Якби я зустрічалася з вами, мені б це не подобалося, — відповіла дівчина, і в її словах учувся м'який педагогічний докір коханому. Та кінець репліки був адресований уже чужому водієві: — А вас я не знаю, тому мені байдуже.

— До власного чоловіка жінка завжди має більше претензій, ніж до чого (це був також м'який педагогічний докір, адресований дівчині), — отже, якраз тому, що ми чужі, ми могли б добре порозумітись.

Дівчина умисне не захотіла зрозуміти педагогічного натяку й тому звернулася тільки до незнайомого водія:

— Що з того, адже ми за хвилину розійдемося в різні боки.

— Чому? — запитав молодик.

— Я ж бо тільки до Бистриці.

— А що, як я вийду з вами?

По цих словах дівчина позирнула на молодика й побачила, що він виглядає точнісінько так, як вона його собі уявляла в найгіркіші хвилини ревнощів; вона вжахнулася, як улесливо він кокетує з нею (незнайомою пасажиркою) і як це йому личить. Тому з упертою провокативністю вона відрубала:

— І що б ви, скажіть на милість, зі мною робили?

— Я б довго не роздумував, що робити з такою гарною жінкою, — гречно сказав молодик, звертаючись в цю мить скоріше до своєї дівчини, аніж до образу незнайомої пасажирки.

Але дівчині здалося, ніби в тій улесливій фразі вона зловила його на гарячому, підступно змусивши хлопця зізнатися; на мить вона відчула до нього ворожнечу і сказала:

— Чи не занадто ви розкатали губу?

Молодик глянув на дівчину: її обличчя з виразом непокори, здавалося, звела судома; він відчув до неї жаль і тугу за її знайомим, звичним поглядом (який здавався йому по-дитячому безпосереднім),

нахилився до неї, обняв за плечі й тихо вимовив ім'я, яким називав її завжди і яким тепер хотів урвати гру.

Та дівчина відхилилася від нього й сказала:

— Ви надто самовпевнений!

Відкинутий молодик промовив: "Вибачте, панно", — і мовчки втупився у дорогу перед собою.

4

Ревнощі та жаль до себе, що зненацька опанували дівчину, так само зненацька відпустили її. Адже вона була розумна й добре знала, що все це лиш гра; стало навіть трохи смішно, що вона відбрила хлопця з лютих ревнощів, не хотілося, щоб він це зрозумів. На щастя, дівчина чудово володіла мистецтвом надавати своїм вчинкам іншого значення; отже скористалася цією здібністю, даючи йому зрозуміти, що відштовхнула його не зі злості, а тільки з бажання продовжити гру, яка своєю інтригою так добре пасує для першого дня відпустки.

Тому вона знову стала пасажиркою, яка щойно відштовхнула настирливого водія, лише щоб уповільнити процес, пробудити в ньому справжнє бажання. Обернувшись до молодика, вона грайливо сказала:

— Пане, я не хотіла вас образити!

— Пробачте, я до вас і пальцем не торкнуся! — відрубав молодик.

Він гнівався на дівчину за те, що не послухалась його й не захотіла стати сама собою тоді, коли він цього забажав; а побачивши, що дівчина не хоче розлучатися зі своєю маскою, переніс свою злість на чужу пасажирку, яку вона грала. Він зненацька зрозумів характер своєї ролі: відкинув ґалантність, що нею хотів дипломатично полестити своїй

дівчині, й почав грати твердого чоловіка, який у поводженні з жінками виявляє жорсткі риси свого характеру: волю, сарказм, самовпевненість.

Ця роль молодика суперечила його турботливому ставленню до дівчини. Щоправда, до їхнього знайомства він поводився з жінками радше грубо, ніж лагідно, але ніколи не був схожий на демонічно-твердого чоловіка, бо не відрізнявся ані силою волі, ані нещадністю. І чим більше йому колись хотілося бути схожим на такого чоловіка, тим менше йому це вдавалося. Це було, звичайно, досить наївне бажання, та що з того — іноді дитячі поривання оминають усі пастки зрілого духу і часто переживають його, живучи в нас аж до глибокої старості. Тепер це дитяче бажання скористалося можливістю виявити себе в запропонованій ролі.

Дівчині була дуже вигідна саркастична стриманість молодика, яка звільняла її від себе самої. Адже всю її обсіли ревнощі, вони були її суттю. Але в ту мить, коли молодик із ґалантного спокусника перетворився на неприступного чужака, її ревнощі згасли, й дівчина могла тепер забути про свою суть й цілком віддатися прибраній ролі.

Своїй ролі? Якій? То була роль із бездарної літератури. Жінка зупиняє авто не для того, щоб їхати, а для того, щоб спокусити чоловіка, який його веде; це досвідчена спокусниця, яка відмінно оперує своєю привабливістю. Дівчина натягла на себе ідіотську маску романної героїні з легкістю, що здивувала й зачарувала її саму.

Так і їхали разом: чужий водій, чужа пасажирка.

5

Найбільше в житті молодикові не вистачало безтурботності. Дорога його життя була накреслена з невблаганною точністю: його робота не обмежувалася вісьмома годинами на день, вона проникала і в решту часу, заповнюючи його обов'язковою нудьгою засідань та домашнім

навчанням; обтяжувала увагою незліченної кількості колеґ до його мізерного в часі особистого життя, яке ніколи не вдавалося приховати, яке навіть уже кілька разів ставало темою балачок та громадського обговорення. Навіть два тижні відпустки не принесли йому відчуття волі та приємних пригод — сіра тінь точної запланованості лежала й тут. Нестача помешкань у літній сезон примушувала його замовити кімнату в Татрах за півроку наперед, а для цього була потрібна письмова рекомендація ради профспілок підприємства, всюдисуща душа якого ані на мить не втрачала свого працівника з поля зору.

З цим усім молодик мирився, та іноді його переслідував зловісний образ дороги, по якій він мчить, гнаний якоюсь силою; усі його там бачать і нікуди неможливо звернути. Цей образ виник і сьогодні — нараз уявна траса в його свідомості ототожнилася з реальною, по якій він тепер їхав, й це схилило його до раптового безглуздого вчинку.

— Куди вам, кажете, їхати? — запитав він у дівчини.

— До Банської Бистриці, — відказала вона.

— І що ви там збираєтеся робити?

— У мене там побачення.

— З ким?

— З одним паном.

Автомобіль якраз під'їхав до роздоріжжя, водій сповільнив хід, щоб прочитати дороговкази, і звернув праворуч.

— А що буде, як ви не з'явитеся на побачення?

— Це було б на вашій совісті, і вам довелося б подбати про мене.

— Ви, певно, не помітили, що я звернув на Нові Замки.

— Справді? Та ви з глузду з'їхали!

— Не бійтеся, я про вас подбаю, — сказав молодик.

В одну мить гра набула вищої якості. Автомобіль тепер віддалявся від мети не лише уявної — Банської Бистриці, а й від справжньої, до якої вирушив зранку: від Татрів і замовленої кімнати. Зненацька гра пішла в атаку на реальність. Молодик віддалявся від себе самого і від своєї точно накресленої траси, з якої досі ніколи не з'їжджав на узбіччя.

— Ви ж казали, що їдете до Низьких Татрів! — здивувалася дівчина.

— Панно, я їду, куди мені заманеться. Я вільна людина й роблю те, що хочу.

6

Коли вони прибули до Нових Замків, уже сутеніло.

Молодик ніколи раніше тут не бував, тому зорієнтувався не відразу. Кілька разів мусив зупинятися, щоб запитати в перехожих, де готель. Вулиці були розкопані, тому до готелю, який, за словами городян, був досить близько, довелось їхати всілякими об'їзними дорогами, й минуло не менше п'ятнадцяти хвилин, перш ніж авто нарешті зупинилося біля його дверей. Готель виглядав непривабливо, та він був один у місті, а молодикові вже не хотілося їхати далі. "Зачекайте", — сказав він дівчині й вийшов з машини.

З цього моменту молодик, звісно ж, знову став самим собою. Його дратувало, що він отак надвечір опинився зовсім не там, куди їхав, тим прикріше, що ніхто його до цього не змушував і що він, власне, й сам цього не хотів. Докоряв собі за нерозважливість, та потім махнув рукою: кімната в Татрах до завтра почекає, й нічого не трапиться, якщо перший день відпустки буде позначений якоюсь несподіванкою.

Він зайшов до заповненої людьми, неохайної й задимленої ресторанної зали й запитав, де приймальня готелю. Йому показали в напрямку сходової клітки, де за скляними дверима сиділа підстаркувата блондинка; на стіні за її спиною висіла дошка з ключами. Молодикові довелося докласти зусиль, щоб здобути ключ від єдиного вільного номера.

Залишившись на самоті, дівчина також звільнилася від своєї ролі. Та вона не відчувала досади від того, що опинилась у несподіваному місці. Вона була надто віддана молодикові, ніколи не сумнівалася в тому, що він робив, і радо довіряла йому години свого життя. Зате їй знову подумалося, що, мабуть, точнісінько так, як зараз вона, її коханого чекають у машині й інші жінки, з якими він зустрічається у своїх відрядженнях. Дивно, та цього разу їй не стало боляче; вона лиш усміхнулася, подумавши, як чудово, що сьогодні тією чужою жінкою є вона; тією чужою, безвідповідальною й легковажною жінкою, однією з тих, до яких так його ревнувала; їй здалося, що цим своїм вчинком вона всіх їх затикає за пояс; що вона зуміла, нарешті, оволодіти їхньою зброєю; здогадалась, як дати молодикові те, чого досі дати йому не могла: легкість, розкутість, свободу; її переповнювало дивне відчуття втіхи від того, що вона (сама-одна) спроможна бути всіма жінками, і це дасть їй змогу цілком заволодіти своїм коханим і поглинути його.

Молодик відчинив дверці автомобіля й повів дівчину до ресторану. Серед гамору, бруду й диму знайшов у кутку єдиний вільний столик.

— Ну, то як ви про мене подбаєте? — виклично запитала дівчина.

— Що п'єте на аперитив?

Дівчина була байдужа до спиртного, інколи вона пила вино, смакував їй вермут. Але тепер сказала навмисне:

— Горілку.

— Чудово, — сказав молодик і замовив горілку. — Сподіваюся, що не вп'єтеся на мою голову.

— А якщо вп'юся?

Молодик не відповів, покликав офіціанта, замовив дві горілки й біфштекс на вечерю. За кілька хвилин офіціант приніс тацю з двома келишками.

Молодик підняв келишок і сказав:

— За вас!

— А дотепнішого тосту не могли придумати?

У грі дівчини щось починало дратувати молодика; тепер, коли вони сиділи одне напроти одного, він зрозумів, що не лише її слова є причиною того, що вона здається зовсім чужою, а що вона вся змінилася, змінилися її жести, міміка, й вона стала неприємно схожа та той тип жінок, який він так добре знав і до якого відчував легку відразу.

Тому (тримаючи келишок у піднятій руці) він виправив свій тост:

— Гаразд, п'ю не за вас, а за ваше плем'я, в якому так вдало поєдналося найліпше від тварин і найгірше від людей.

— Під цим плем'ям маєте на увазі усіх жінок? — запитала дівчина.

— Ні, маю на увазі лише тих, які схожі на вас.

— Все одно, порівнювати жінку з твариною — не дуже дотепно.

— Гаразд, — сказав молодик, тримаючи піднятий келишок, — тоді п'ю не за ваше плем'я, а за вашу душу, згідні? За вашу душу, яка починає світитися, коли опускається від голови вниз до живота, й гасне, як тільки знову підніметься до голови.

Дівчина підняла келих:

— Добре, за мою душу, яка опускається до живота.

— Мушу виправитися ще раз, — сказав молодик, — ліпше за ваш живіт, до якого опускається ваша душа.

— За мій живіт, — погодилася дівчина, і її живіт (коли про нього отак безпосередньо згадали) немов би відповів на звертання: вона тепер відчувала кожен міліметр його шкіри.

Потім офіціант приніс біфштекс, а молодик замовив ще по одній порції горілки з содовою (цього разу випили за груди дівчини), й розмова тривала в дивному фривольному тоні. Чим далі, тим більше молодика дратувало те, що дівчина вміє бути легковажною жінкою; якщо це їй так добре вдається, значить, вона справді така — не увійшла ж у неї хтозна-звідки якась чужа душа. Те, що вона зараз грає, — вона сама; очевидно, це та частина її суті, яку в інший час тримають під замком, та зараз під приводом гри її випустили з клітки. Дівчина, мабуть, гадає, що грою вона приховує справжню себе, та чи не є якраз

навпаки? чи не стає вона сама собою лише в грі? чи не звільняється з допомогою гри? Але ні, жінка, яка сидить напроти нього — не якась чужачка в тілі його дівчини; це його дівчина, вона й ніхто інший. Він дивився на неї й відчував, як у ньому росте неприязнь.

Проте це була не лише неприязнь. Чим далі дівчина віддалялася від нього психічно, тим більше він жадав її фізично; відчуження її душі надало загадковості її тілу; лише тепер воно стало власне жіночим тілом, так, ніби раніше воно існувало для молодика лише в хмарах співчуття, ніжності, турботливості, любові й замилування; воно ніби губилося серед цього всього (саме так, тіло ніби загубилося!) Молодикові здалося, що сьогодні він уперше побачив тіло своєї дівчини.

Після третього келишка горілки з содовою дівчина підвелась і кокетливо сказала:

— Пардон.

— Дозвольте запитати, куди це ви йдете, панно?

— Пісяти, з вашого дозволу, — відповіла дівчина й попрямувала між столиками в глиб зали до оксамитової завіси.

8

Вона тішилася тим, як їй пощастило здивувати молодика словом, якого, попри всю його невинність, він ніколи від неї не чув; кокетливий акцент, зроблений на цьому слові, здавався їй найліпшим вираженням суті тієї жінки, яку вона грала; так, вона була задоволена, була в ударі; гра захоплювала її, давала можливість спізнати відчуття, яких вона досі не знала, наприклад відчуття безтурботної безвідповідальності.

Вона, що завжди боялася кожного свого наступного кроку, раптом відчула себе цілком вільною. Чуже життя, в якому вона опинилася, було

життям без сорому, без життєвих детермінацій, без минулого й майбутнього, без обов'язків; це було вільне життя. Дівчина-пасажирка мала право на все: усе їй було дозволено; говорити, що заманеться, робити й відчувати, що заманеться.

Вона йшла залою й усвідомлювала, що з усіх боків на неї дивляться — це породжувало емоції, яких вона досі не знала: відчуття безсоромної радості за своє тіло. Досі їй ніколи не вдавалось остаточно перестати бути чотирнадцятирічною дівчинкою, яка соромиться своїх грудей, яку муляє відчуття, що вони занадто випинаються, занадто помітні. Хоч вона й пишалася своєю красою, зростом, поставою, проте все ж відчувала сором, знаючи, що жіноча краса діє насамперед як сексуальний заклик, і від цього їй було неприємно; вона палко бажала, щоб її тіло було спрямоване лише на людину, яку вона кохає; коли чоловіки на вулиці розглядали її бюст, їй здавалося, що цим вони плюндрують частину її найінтимнішої таємниці, яка належить лише їй та коханому. Але тепер вона була жінкою, що їздить автостопом, жінкою без долі, позбавленою ніжних пут кохання, і починала тим виразніше усвідомлювати своє тіло, чим чужішими були очі, які на неї дивились.

Вона вже дійшла до останнього столика, коли один з підпилих чоловіків, бажаючи похвалитися своєю начитаністю, звернувся до неї по-французькому: "Combien, mademoiselle?"[1]

Дівчина зрозуміла запитання. Вона випросталась і, втішаючись кожним рухом своїх стегон, зникла за завісою.

9

Все це була дивна гра. Дивизна, наприклад, була в тому, що молодик, який сам відмінно втілився в образ незнайомого водія, не переставав бачити в пасажирці свою дівчину. Саме це було найнестерпніше: дивитись, як його дівчина спокушає чужого чоловіка, мати гірку перевагу виступати свідком цього, зблизька бачити, як вона

виглядає й що говорить, коли зраджує його (коли зраджувала його, коли зраджуватиме), мати парадоксальну честь бути тим, з ким вона йому невірна.

Це було тим гірше, що він більше обожнював її, ніж кохав; йому завжди здавалося, що її буття є справжнім лише в межах вірності й чистоти, а поза ними — просто не існує; що за цими межами вона вже не була б сама собою, так, як вода вже не вода, коли втрачає здатність кипіти. Дивлячись, як вона ще зараз невимушено й елеґантно переступає цю жахливу межу, він нетямився з гніву.

Дівчина повернулася з туалету й пожалілася:

— Щойно якийсь чоловік сказав мені: "Combien, mademoiselle?"

— Нічого дивного, — відказав молодик, — адже ви виглядаєте, як гуляща дівка.

— А ви знаєте, мене це зовсім не зачіпає.

— Треба вам було піти із тим паном.

— Але ж я маю тут вас.

— Можете піти до нього після мене. Домовтеся з ним.

— Він мені не подобається.

— Але в принципі ви ж не проти, щоб мати кількох чоловіків за ніч?

— Чом би й ні, якщо вони гарні.

— А як вам більше подобається, з кожним по черзі чи відразу з усіма?

— І так, і так, — сказала дівчина.

Розмова ставала все абсурднішою; дівчину це трохи шокувало, та протестувати вона не могла. Гра містить у собі неволю для людини; гра — це пастка для гравця; якби це була не гра. якби тут сиділи справді двоє чужих людей, пасажирка вже давно могла б образитись і піти геть; та з гри немає виходу; команда не може піти з майданчика перш, ніж закінчиться гра, шахові фігури нікуди не можуть подітися в шахівниці, кордони поля для гри порушити неможливо. Дівчина знала, що вона мусить прийняти будь-яку гру лише тому, що це гра. Вона знала, що чим екстремальнішою буде гра, тим більше вона буде власне грою й тим слухняніше треба грати. Марно було кликати на допомогу розум й нагадувати нерозважливій душі, що має залишати собі можливість вийти з гри, що не повинна ставитися до гри занадто серйозно. Якраз тому, що це була тільки гра, душа не боялася, не боронилась і впадала від неї в наркотичну залежність.

Молодик покликав офіціанта, щоб заплатити. Потім підвівся й сказав:

— А тепер ходімо.

— Куди? — вдала подив дівчина.

— Іди й не запитуй.

— Як ви зі мною розмовляєте?

— Як із гулящою дівкою, — сказав молодик.

Вони підіймалися погано освітленими сходами: на майданчику між першим і другим поверхом біля прибиральні стояла група підпилих чоловіків. Молодик ззаду обняв дівчину так, щоб права долоня лягла на її грудь. Чоловіки біля вбиральні помітили це й почали підбадьорливо вигукувати. Дівчина хотіла випручатись, та молодик цитьнув на неї. Чоловіки відреагували на це грубуватою солідарністю, кинувши на адресу дівчини кілька вульґарних реплік. Молодик із дівчиною дійшли до другого поверху, він відчинив двері в номер і ввімкнув світло.

То була вузька кімната з двома ліжками, столиком, стільцем та вмивальником. Молодик замкнув двері й повернувся обличчям до дівчини. Вона стояла перед ним — уся її постава випромінювала непокору, а очі — зухвалу хіть. Молодик дивився на неї, намагаючись за вульґарним виразом її обличчя впізнати знайомі риси, які ніжно кохав. Здавалося, він дивився на два образи, що наклалися один на один і просвічувалися один крізь один. Ці два напівпрозорі зображення говорили йому, що в дівчині є все, що її душа — дуже аморфна, що в ній є місце для вірності й віроломства, для зради й невинності, кокетливості й цноти; ця химерна суміш здавалась йому огидною, мов пістрявість смітника. Обидва образи знову й знову проступали один крізь один, і молодик розумів, що дівчина лише на перший погляд відрізняється від інших, але в глибинах свого єства вона така сама, як інші жінки, опанована всіма можливими думками, розпусними почуттями, які підтверджують усі його потаємні сумніви та ревнощі; що неповторний чар її індивідуальності — це омана, в яку впадає той, хто дивиться, себто він. Йому здалося, що дівчина — така, якою він її кохав — лише витвір його жаги, його уяви, його довіри, а зараз вона стоїть перед ним така, якою є насправді: безнадійно чужа, безнадійно інша, безнадійно багатозначна. Його опанувала ненависть.

— Чого ти чекаєш? Роздягайся, — наказав він.

Дівчина кокетливо нахилила голову й запитала:

— А це обов'язково?

Тон запитання видався йому добре знайомим, навіть здалося, що колись давно саме так спитала його якась інша жінка, хоча він уже не пам'ятав, яка саме. Йому захотілося принизити її. Не чужу пасажирку, а свою дівчину. Гра злилася з життям воєдино. Гра в приниження пасажирки стала лише приводом для того, щоб принизити свою дівчину. Молодик забув, що це гра. Він ненавидів жінку, яка стояла перед ним. Пильно подивився на неї, потім вийняв із нагрудної кишені п'ятдесят крон і подав дівчині:

— Вистачить?

Дівчина взяла п'ятдесят крон і сказала:

— Ви оцінюєте мене не надто дорого.

— Більше ти не варта, — сказав молодик.

Дівчина пригорнулася до нього:

— Не говори зі мною так! До мене треба трошки по-іншому, ну ж бо спробуй!

Вона обіймала його й тяглася устами до його уст. Він поклав пальці на її уста й м'яко відштовхнув її. Промовив:

— Я цілуюся лише з тими жінками, яких кохаю.

— А мене не кохаєш?

— Ні.

— Кого ж ти кохаєш?

— Що тобі до того? Роздягайся.

11

Ще ніколи вона так не роздягалася. Боязкість, внутрішня паніка, невпевненість — усе, що відчувала щоразу, коли роздягалась на очах молодика (не можучи сховатись у темряві), — усе це кудись поділося. Стояла перед ним самовпевнена, зухвала, освітлена й здивована тим, що володіє дотепер невідомими їй прийомами повільного, збудливого роздягання. Перехоплювала його погляди, повільно знімала кожну одежину, смакуючи кожну стадію оголення.

Та коли опинилась перед ним без нічого, їй раптом промайнуло в голові, що тут будь-яка гра закінчується; що лицедійство вона скинула з себе разом із сукнею і її голизна означає, що вона стала сама собою, а молодик повинен підійти до неї й зробити єдиний рух, який усе закреслить і за яким почнуться вже лише їхні найінтимніші любощі. Оголена, вона стояла перед молодиком, припинивши гру; почувалася розгубленою, а на її обличчі з'явилася боязка, знічена усмішка, що справді належала тільки їй.

Але молодик не підійшов до неї й не припинив гри. Здавалося, він не помітив її довірливої усмішки; він бачив перед собою лише гарне чуже тіло своєї дівчини, до якої відчував ненависть. Хвиля ненависті змила його чуттєвість. Дівчина хотіла підійти ближче, та він сказав:

— Стій там, де стоїш, я хочу добре тебе роздивитися.

Тепер йому хотілось лише одного: поводитися з нею, як із продажною дівкою. Та молодик ніколи не мав стосунків із продажними жінками, і його уявлення про них ґрунтувалося лише на літературі й на розповідях. Він звернувся до цих уявлень, і перше, що там побачив, була жінка в чорній білизні (та чорних панчохах), яка танцювала на блискучій дошці рояля. У готельній кімнатці не було рояля, тут був лише

невеликий, накритий лляною скатертиною столик, присунутий до стіни. Він звелів дівчині вилізти на стіл. Дівчина зробила благальний жест, але молодик сказав:

— Я тобі заплатив.

Помітивши в погляді молодика якусь одержимість, вона зробила зусилля продовжити гру, хоча більше не могла та й не хотіла грати. Зі слізьми на очах вилізла на стіл. Стільниця була метр на метр, одна ніжка стола хиталася, й дівчина мала відчуття, що ось-ось упаде.

Та молодик дивився втішеним поглядом на оголену постать, яка височіла над ним і чия сором'язлива невпевненість лише розпалювала його відчуття влади. Він хотів бачити це тіло в усіх позах, з усіх боків, так, як уявляв собі, що його бачили й бачитимуть інші чоловіки. Він був вульґарний і нахабний. Говорив їй слова, яких вона ніколи від нього не чула. Їй хотілося вчинити опір, утекти від гри, вона покликала його на ім'я, та він різко урвав її, сказавши, що вона не має права звертатися до нього так фамільярно. Зрештою, долаючи розгубленість і розпуку, вона послухалася, нахилялася й присідала, як того бажав молодик, водила руками й крутилась, узявшися в боки, імітуючи твіст; від швидких рухів скатертина з-під її ніг вислизнула, й дівчина мало не впала. Молодик зловив її й потяг на ліжко.

Зляглися. Вона зраділа, що нарешті закінчиться ця злощасна гра й вони знову стануть самими собою, такими, якими кохали одне одного. Вона хотіла поцілувати його. Та молодик відштовхнув її голову й повторив, що цілує лише тих жінок, яких кохає. Вона голосно заплакала. Та навіть плач у неї не вийшов, бо її тіло, запалене бажанням молодика, заглушило волання душі. На ложі були два тіла, злиті пристрастю, але чужі одне одному. Це було якраз те, чого дівчина все життя найбільш боялася, чого з тривогою уникала: фізичні стосунки без кохання. Вона знала, що перетнула недозволений кордон, та, будучи вже поза ним, цілком віддалася плину подій, лише десь далеко в кутку свідомості

відчуваючи жах від того, що ніколи не знала такої насолоди, стільки насолоди, як тепер, поза цим кордоном.

12

Усе закінчилось. Молодик підвівся і смикнув за довгий шнур, що висів над ліжком, — вимкнув світло. Йому не хотілось бачити обличчя дівчини. Він знав, що гра закінчилася, та не бажав повертатися до звичних стосунків зі своєю дівчиною, боявся цього повернення. Лежав біля неї в темряві так, щоб їхні тіла не торкалися.

За мить почув тихе схлипування; несміливо, якось по-дитячому, рука дівчини торкнулась його руки; після короткого боязкого доторку, крізь сльози пестливо вимовляючи його ім'я, до нього звернувся її благальний голос:

— Це ж я, це ж я...

Молодик лежав мовчки, без руху, усвідомлюючи сумну беззмістовність цієї фрази, в якій невідоме визначалося тим самим невідомим.

Схлипування дівчини перейшло в голосний плач, і вона далі повторювала: "Я — це я, я — це я, я — це я..."

Щоб заспокоїти її, молодик покликав на допомогу співчуття (мусив кликати здалеку, бо поблизу його ніде не було). Попереду вони мали ще тринадцять днів відпустки.

Milan Kundera, 1992.

Галина Петросаняк, 2000, переклад.